

Místo metodiky v pedagogice*

PROF. DR. ANTE VUKASOVIĆ,
Filozofická fakulta Záhřeb

Místo metodiky v pedagogice je natolik evidentní, že to dnes není třeba dokazovat. Jestliže to pak v této práci přesto činíme, tak pouze proto, že v poslední době u nás zesílily pokusy popírat vědecké místo a význam metodiky v pedagogice. Takové pokusy se objevují nejen v názorech některých metodiků, ale i ve větší části publikovaných prací, které usilují metodiku z pedagogiky vyjmout a připojit ji k různým vědám, jejichž výsledků se využívá ve vyučování příslušných předmětů. Tyto názory zdůrazňují potřebu zkoumat vědecké místo metodiky, což je patrné také ve formulaci prvního tematického okruhu tohoto vědeckého shromáždění. V souladu s tím v této práci prozkoumáme vědecké oprávnění metodiky v pedagogice.

Budeme-li tuto problematiku zkoumat z epistemologického hlediska, můžeme několika způsoby dokazovat, že metodika má své místo v systému pedagogické vědy. Zde budeme analyzovat pouze některé z těchto možností. Ve prospěch pevného místa metodiky v pedagogice budeme používat argumentů s ohledem na vznik a vývoj metodiky, s ohledem na její vědecké vymezení, její předmět, účel a funkci, její základní úkoly, hlavní tematiku a s ohledem na její místo v systému pedagogické vědy.

* V květnu 1985 se konalo v Záhřebu (Jugoslávie) vědecké shromáždění s názvem *Metodika v systému věd a vzdělání*. Na něm se uplatnily dvě různé koncepce metodiky. Jedna se přikláněla k vyčlenění metodiky ze systému pedagogické vědy a k jejímu spojování s rozmanitými vědami, jejichž obsahu využívají jednotlivé metodiky ve vyučovací činnosti. Druhá argumentovaně dokazovala, že metodika je svým charakterem, svým předmětem, cílem a funkcí pedagogickou disciplínou. Tuto tezi hájil dr. Ante Vukasović, který v oddělení pro pedagogiku filozofické fakulty v Záhřebu mimo jiné vede i přednáškový kurs *Systém pedagogické vědy*. Pro aktuálnost problému uveřejňujeme jeho referát *Místo metodiky v pedagogice*.

Metodika vznikla a dosud se vyvíjí jako odvětví pedagogické vědy, jako vědecká pedagogická disciplína. Její dějiny jsou součástí dějin školství a pedagogiky. Zdokonalování vyučování jednotlivých vyučovacích předmětů a vyučování vůbec předpokládalo zobecňování pozitivních zkušeností; zde se objevily první generalizace výchovné práce. Vývoj metodiky je velmi úzce spjat se snahou zdokonalovat metody, postupy, formy a principy vyučovací práce, je spjat s vývojem pedagogické teorie a praxe.

Není náhodné, že vznik metodiky jako teorie vyučování jednotlivých vyučovacích předmětů se spojuje se jménem J. A. Komenského – prvního pedagogického klasika, zakladatele předmětového systému vyučování ve třídách, zakladatele moderní didaktiky a budovatele pedagogického systému vůbec. Tak pro metodiku vyučování jazyků jsou základní jeho díla *Janua linguarum reserata* (1633), *Methodus linguarum novissima* (1648) a *Orbis sensualium pictus* (1658).

Také jiní pedagogičtí klasikové tím či oním způsobem přispěli k rozvoji metodik vyučovacích předmětů nebo výchovných oblastí. Zvláště je třeba zdůraznit zásluhu J. H. Pestalozziho. Pestalozzi první rozpracoval a podrobně vyložil metodiky základního vyučování, zejména metodiky mateřského jazyka, zeměpisu a aritmetiky. Jeho žáci F. Fröbel a A. Diesterweg pokračovali v jeho díle také v této oblasti. Fröbel rozpracovává metodiku práce v mateřské škole, Diesterweg didaktická pravidla a metodické postupy pro potřeby základního vyučování.

Konstituováním pedagogiky jako samostatné vědy a vytvářením systému pedagogických disciplín začátkem 19. století vznikla metodika jako pedagogické odvětví a zde začíná její vývoj jako vědecké pedagogické disciplíny.

J. F. Herbart, s jehož jménem je spjato dosažení vědecké samostatnosti pedagogiky jako vědy, ve svém nástinu systému pedagogické vědy rozlišuje praktickou a teoretickou pedagogiku. Teoretická se dělí na pedagogickou teleologii nebo teorii výchovného cíle a pedagogickou metodologii, která zkoumá způsoby a cesty realizace výchovy. Didaktika jako teorie vyučování je součástí pedagogické metodologie. Zde se rozpracovávají i metodické otázky.

Herbartovi žáci rozpracovávali pedagogický systém svého učitele. Tak např. W. Rein dělí vědu o vyučování na obecnou didaktiku a didaktiky zvláštní, tj. metodiky. V té době se otvírají pedagogické semináře na vysokých školách pro teoretickou a praktickou přípravu středoškolských profesorů, takže metodiky vyučování jednotlivých vyučovacích předmětů získávají široké možnosti rozvoje.

Reformní pedagogika koncem 19. a začátkem 20. století zavrhl formální stupně herbartovské pedagogiky a jakýkoliv metodický schematismus a podpořila žákovu aktivitu, samostatnou práci, volný rozhovor ve třídě, přihlížení k žákovi, k jeho zájmům, silám a možnostem, podpořila rozvoj schopností, obohacování citového života, estetické ztvárnění učebnic, tvůrčí činnost ve vyučování a umělecké vyjadřování, pěstování zážitků a plnější výchovné půso-

bení ve vyučování všem předmětům. Tím silně působila na školní praxi a rozvoj metodiky.

Na zvláštní konferenci v Praze v roce 1956, na které byly zkoumány teoretické otázky metodiky jako vědecké disciplíny, byla metodika charakterizována jako vědecká pedagogická disciplína, která zkoumá zákonitosti vyučovacího procesu příslušných předmětů. Na této konferenci byl jako adekvátnější přijat nový název, respektive metodika byla pojmenována didaktikou vyučovacích předmětů ve smyslu speciální didaktiky.¹

Když hovořil o rozvoji metodiky vyučování cizích živých jazyků, dr. Pero Šimleša řekl: „Neuplynulo ani jedno století od vzniku této metodiky jako zvláštní vědecké disciplíny a metodika již disponuje bohatým inventářem poznatků. Její vývoj byl podmíněn rozvojem pedagogiky vůbec a zvláště pak rozvojem didaktiky jako obecné teorie vyučování.“²

VYMEZENÍ METODIKY JAKO VĚDECKÉ DISCIPLÍNY

Pro určení místa metodiky ve vědeckém systému je nezbytně nutné její definování jako vědecké disciplíny. Ve vědě přijaté definice jednotlivých věd a vědeckých disciplín jasně říkají, o co jde. Proto je nutné prozkoumat větší počet rozmanitých definic metodiky. Vyhledáme je v některých našich a zahraničních lexikografických vydáních — encyklopediích, lexikonech, slovnících a podobných publikacích.

V Pedagogickém lexikonu (Zagreb 1939) je metodika definována jako věda o vyučovacích metodách. Dále se uvádí: „Pokud se zabývá vyučováním vůbec, nazývá se didaktikou nebo vědou o vyučování... Vztahuje-li se metodika na postup v jednom předmětu, jde o speciální metodiku.“³

V Encyklopedickém slovníku pedagogiky (Zagreb 1963) metodika je definována přesněji: „Metodika je jedna z pedagogických věd, která zkoumá zákonitosti vyučování jednotlivého vyučovacího předmětu.“⁴ Podobná, ale o něco úplnější definice je také v Pedagogickém slovníku (Beograd 1967). Zde se říká: „Metodika je pedagogická disciplína, která se zabývá úkoly a organizací výchovně vzdělávací práce v rámci jednotlivých vyučovacích předmětů... Vedle názvu metodika se pro stejný pojem používají ještě názvy zvláštní didaktika a speciální metodika.“⁵

Pojem „metodika“ je i v Obecné encyklopedii Jihoslovanského lexikografického ústavu. Zde nacházíme tuto definici: „Metodika je pedagogická vědecká disciplína, která zkoumá zákonitosti vyučování jednotlivého vyučovacího předmětu... Ve vědeckém systému je metodika odvětvím pedagogiky, ale její zkoumání předpokládá interdisciplinární přístup, tj. studium pedagogiky a jejích disciplín a vědecké oblasti, k níž náleží příslušný vyučovací předmět.“⁶

V naší první učebnici pedagogiky, v Obecné pedagogice, kterou redigoval dr. S. Pataski, je metodika definována jako „odvětví“ pedagogiky, které se zabývá otázkami vyučování jednotlivých školních předmětů⁷, a je rozdělena mezi pedagogické disciplíny.

Ve Filozofickém slovníku, který redigoval dr. F. Filipović, nevysky-

tuje se pojem „metodika“, ale vyskytují se pojmy „metoda“ a „metodologie“. V obsahu pojmu „metoda“ se uvádějí „pedagogické metody, které slouží výkladu vědeckých poznatků přizpůsobenému vyučovacímú procesu“. V souvislosti s pojmem „metodologie“, když hovoří o širší aplikaci tohoto pojmu, autor (prof. dr. Gajo Petrović) říká: „V tomto smyslu však je lépe používat názvu metodika, který se rovněž používá i jako název pro nauku o pedagogických metodách.“⁸

Dokonce i dr. Bratoljub Klaić ve svém Slovníku cizích slov o metodice říká, že je částí pedagogiky, která pojednává o pravidlech a metodách vyučování.⁹

V Pedagogickém slovníku v češtině (Praha 1965) se o metodice říká: „Metodiky vyučovacích předmětů jsou dnes konstituovány jako vědecké pedagogické disciplíny a jsou součástí systému pedagogické vědy.“¹⁰

Ve Slovenské pedagogické encyklopedii (Bratislava 1984) nacházíme tuto definici: „Metodika v pedagogice se chápe jako věda o metodách vyučování, jako část obecné didaktiky a v nejnovější době jako teorie vyučování (didaktika) příslušného vyučovacího předmětu, např. fyziky.“¹¹

V ruském Pedagogickém slovníku (Moskva 1960) se o metodice říká: „Metodika vyučování školního předmětu je odvětví pedagogické vědy, které označuje zvláštní teorii vyučování nebo zvláštní (speciální) didaktiku.“¹²

Podobná definice je i v Pedagogické encyklopedii ruské (Moskva 1965). Zde je podána následující definice: „Metodika vyučovacího předmětu je pedagogická věda, která zkoumá zákonitosti vyučování příslušného vyučovacího předmětu.“¹³

Z anglických encyklopedií jsme si prohlédli Novou britskou encyklopedii,¹⁴ Mezinárodní encyklopedii¹⁵ a Americkou encyklopedii¹⁶, ale v nich se pojem „metodika“ nevyskytuje. V Americké encyklopedii (New York 1976) se však metodika jednotlivých vyučovacích předmětů vysvětluje jako součást pojmu „Education“, který zahrnuje jak výchovu, tak pedagogiku. Tím je jasně zdůrazněno vědecké zakotvení metodiky v pedagogice, respektive v praxi a teorii výchovy.¹⁷

V německém Pedagogickém lexikonu (Stuttgart 1961) se říká, že metodikou se rozumí popis, zkoumání, zdůvodnění, soubor a výběr pedagogických metod. V dalším výkladu se vysvětluje obecná a zvláštní metodika. Obecná metodika se vztahuje ke zkoumání metodických problémů v rámci širší výchovné oblasti a zvláštní metodika se vztahuje k jednotlivým vyučovacím předmětům, k jednotlivým výchovným úkolům apod.¹⁸

V Novém pedagogickém lexikonu německém (Freiburg 1971) je definice metodiky preciznější. Podle ní metodika je věda o metodách a jejich aplikaci v pedagogickém procesu. Dále se říká, že metodika zkoumá a vykládá všechny postupy v učení vhodné pro realizaci výchovně vzdělávacích cílů.¹⁹

Ve všech prohlédnutých encyklopediích a podle všech definic je metodika chápána jako odvětví pedagogiky, jako pedagogická disciplína nebo pedagogická věda. Ze všech těchto definic musíme vyvodit závěr, že metodika je

pedagogická disciplína, která zkoumá zákonitosti výchovně vzdělávacího procesu ve vyučování příslušného předmětu nebo širší vyučovací oblasti.

PŘEDMĚT, CÍLE A FUNKCE METODIKY

Vědecká příslušnost určité disciplíny se stanoví i na základě předmětu jejího zkoumání, resp. bádání. Proto jsou důležité otázky, co zkoumá metodika, co je předmětem jejího bádání. Oblast jejího výzkumu je vyučovací proces příslušného předmětu. V této oblasti zkoumá metodika výchovně vzdělávací zákonitosti. Z toho vyplývá, že předmětem metodiky je vyučovací proces, výchovně vzdělávací proces ve vyučování nebo přesněji: zákonitosti výchovy a vzdělávání v této oblasti. A to jsou bezesporu imanentně pedagogické kategorie.

Cílem vědeckých výzkumů jsou vědecké poznatky v oblasti předmětu určité vědy. Kde se však tyto poznatky budou aplikovat, to už není otázka vědy, ale technologie. Tak např. matematika se zabývá matematickými poznatky a ne jejich aplikací, fyzika fyzikálními poznatky, biologie biologickými, lingvistika lingvistickými atd. Metodika vyučování matematiky neodhaluje nové matematické poznatky, ale využívá výsledků těchto poznatků k tomu, aby realizovala výchovné a vzdělávací úkoly ve vyučování matematice. Analogické závěry platí pro všechny ostatní metodiky. Je pochopitelné, že i metodika usiluje o to, aby objevovala nové poznatky, a to poznatky v oblasti výchovy a vzdělání ve vyučování příslušnému vyučovacímu předmětu. Proto je metodika pedagogická disciplína a její místo je v systému pedagogické vědy.

Toto můžeme prozkoumat i z hlediska úlohy a funkce metodiky. V tomto případě si musíme položit otázku, proč metodika zkoumá vyučovací proces, proč pátrá po nových poznacích ve vyučování konkrétnímu předmětu. Jde tedy o cíle a funkce metodiky jako vědecké disciplíny. Základním cílem metodiky je objevování nových zákonitostí výchovně vzdělávací práce za účelem obohacování metodické teorie a zdokonalování výchovné praxe ve vyučování určitému předmětu. To znamená, že funkcí metodiky je zdokonalování teorie a praxe výchovy a vzdělání.

Kromě toho se metodika nezabývá pouze obsahem, látkou, substancí, ale i organizací, formami, metodami, technikami, postupy, a tyto metodické formy nemají jen funkci prezentování a získávání vzdělávacích obsahů, ale mají i zvláštní pedagogické hodnoty. „Někdy mají funkci, která je paralelní s funkcí vzdělávacích hodnot, a v určitých případech dokonce i samostatnou, na vzdělávacím obsahu téměř nezávislou funkci.“²⁰ Můžeme například vzít vyučovací manýru, která odráží subjektivní styl práce, tj. závisí na osobnosti a schopnostech vyučujícího, na jeho zkušenosti, stupni pedagogické dovednosti, pedagogické kultuře a na jeho subjektivním vztahu ke školní práci. Vyučovací manýra je velmi důležitá při realizaci výchovných a vzdělávacích výsledků a není podmíněna pedagogickou substancí.

Všechno toto vede k závěru, že metodika ve vědeckém systému nemůže být spjata se všemi vědami, jejichž obsahy jsou využívány ve vyučování, protože její předmět, cíle a funkce jsou specificky pedagogického charakteru.

Vzhledem k tomu, že vyučování je výchovně vzdělávací proces, musí metodika vyučování určitého předmětu obsahovat obě komponenty tohoto procesu: výchovnou a vzdělávací. Je tedy nesprávné spojovat metodiku jen s realizací vzdělávacích úkolů. Metodika současně musí umožňovat i dosahovat výchovných výsledků. Jde vlastně o realizaci materiálních, funkčních a výchovných úkolů ve vyučování každému konkrétnímu vyučovacímu předmětu bez ohledu na stupeň studia. Metodika se musí zabývat všemi těmito úkoly. Je pravda, že nejsnazší je dosahovat určitých výsledků v oblasti předmětového úkolu, respektive zprostředkovávat v procesu získávání znalostí, dovedností a návyků, ale moderní vyučování a moderní metodika se nemohou omezit pouze na to. Takový přístup byl dávno zavržen jako jednostranný, intelektualistický, jako koncepce staré školy.

Moderní metodika se nevztahuje jen na studium, zpracování, výklad a osvojování znalostí (substance), ale současně je zaměřena na rozvoj schopností a výchovné působení. Do sféry jejího zájmu vstupují i pozorování, myšlení, opakování, procvičování, prověřování, hodnocení, rozvíjení motivace, zájmu, obohacování citového života, posilování vůle, zocelování charakteru atd. Současná vědeckotechnická revoluce klade na první místo pedagogických snah právě rozvoj schopností, tvůrčích možností, kritického a tvůrčího myšlení při všestranném výchovném působení. Proto vyučovací formy, metody a postupy musí mít i výchovné efekty. Jedno z kritérií jejich volby a hodnocení je právě jejich výchovný potenciál. Bez toho bychom jim nemohli přiznat status vyučovacích forem a metod, respektive metodických postupů.

Správně zvolené metodické postupy, vyučovací metody a formy samy o sobě disponují, bez ohledu na vzdělávací obsahy, na nichž se aplikují, „imanentní možnosti výchovného působení na žáky“. Mohou silně působit ve směru rozvoje určitých pozitivních vlastností, jako jsou např. smysl pro pořádek, preciznost, pracovní disciplína, správný vztah k práci, pracovní kultura, schopnost ke spolupráci, kritičnost, sebekritičnost apod. Mohou působit na probouzení a rozvoj citů, na rozvoj vědeckého pohledu na svět. V tomto smyslu dr. P. Šimleš a říká: „Za racionální metody tedy můžeme považovat pouze ty vyučovací metody, které — vedle zvyšování kvantity a kvality osvojených znalostí a vedle rozvíjení žákovských schopností — působí i výchovně ve smyslu utváření harmonické socialistické osobnosti“.²¹

Úkolem metodiky jednotlivých vyučovacích předmětů je, aby analýzou vzdělávacích obsahů, forem a metod vyučování stanovila výchovné možnosti vyučování jednotlivým předmětům²², a tak orientovala vyučující i na realizaci výchovných úkolů. Bez toho nutně dochází k zanedbání výchovného komponentu ve vyučování a ve škole. Vědecký pozitivismus v našich školách, dominance didaktického materialismu, čisté faktografie, převládání informování nad utvářením člověka — to jsou důsledky takového zanedbávání. Jednou z příčin tohoto jevu může být i vyčleňování metodiky ze systému pedagogické vědy a její jednostranné spojování s různými jinými vědami, které se nezabývají otázkami výchovy a vzdělání.

Proto nesmíme zapomenout, že vyučování má vedle materiálních i funkční a výchovné cíle, že to jsou pedagogické kategorie, že metodika musí zkoumat cesty a způsoby jejich realizace ve vyučování jednotlivým předmětům, a proto je metodika imanentně pedagogickou disciplínou.

HLAVNÍ TEMATIKA

Vyučovací předměty jsou velmi rozmanité a četné. Každý předmět má svou metodiku a všechny metodiky mají řadu společných otázek, kterými se zabývají. Takovými otázkami jsou cíle, úkoly, obsah, formy, metody, prostředky, postupy a jiné otázky spjaté s realizací výchovně vzdělávacího procesu ve vyučování jednotlivým předmětům. Tyto obecné otázky, společné všem metodikám, poukazují na jejich jednotné nebo společné východisko. Jinými slovy, nemohou být zkoumány z hlediska četných a rozmanitých věd, ale jedné jednotné vědy, která se těmito otázkami zabývá, a tou je pedagogika.

Z tohoto stanoviska již kladení otázky o možném vytváření struktury metodiky vůbec a ne každé zvláště vede k závěru, že se metodika ve vědeckém systému nemůže spojovat s četnými a obsahem rozmanitými vědeckými oblastmi, ale pouze s jednou z těchto oblastí, a to s tou, která se zabývá výchovou a vzděláním. Kdyby se metodika jako vědecká disciplína spojovala s tzv. předmětnými obory, měla by každá vědecká oblast (každá se přednáší v nějaké škole nebo vysokoškolské instituci) ve své vědecké soustavě metodiku, což by bylo absurdní.

Obecné společné otázky a struktura rozmanitých metodik je spojuje s obecnou teorií vyučování, jíž je didaktika. Didaktika je obecným společným základem všech metodik. Zkoumá a vykládá obecné zákonitosti vyučování, zákonitosti výchovně vzdělávacího procesu ve vyučování a metodiky je aplikují ve vyučování jednotlivým vyučovacím předmětům. Metodiky tedy jsou zvláštní nebo speciální didaktiky, a didaktiku můžeme charakterizovat také jako obecnou metodiku. V tomto významu se používá termínů „obecná didaktika“ a „speciální didaktika“, jakož i názvů „obecná metodika“ a „zvláštní metodika“.

Z výše uvedeného vyplývá, že se metodika zabývá didaktickými otázkami vyučování, ale ze specifické perspektivy svého předmětu. Vedle těchto aplikovaných didaktických otázek mají jednotlivé metodiky i některé své specifické rysy, jako je přehled vývoje vyučování určitému předmětu v současné škole, spojení vyučování tohoto předmětu s jinými vyučovacími předměty, s doplňujícím a přídatným vyučováním, s volnými aktivitami apod. Vždy však jde o vyučování příslušnému předmětu. Metodika je teorií vyučování. A jestliže je teorií vyučování jednotlivému vyučovacímu předmětu, je naprosto evidentní, že je pedagogickou disciplínou, neboť vyučování je sférou výzkumu pedagogické vědy.

Vraťme se na okamžik ke vztahu didaktiky a metodiky. Tento vztah je vztahem obecného a zvláštního, z velké části odráží i vztah pedagogické teorie a praxe. Didaktika se opírá o vyučovací praxi v kompetenci jednotlivých metodik. Zde nachází příklady a podněty pro své didaktické generalizace. Bez toho by ztratila spojení s vyučovací praxí. Na druhé straně metodiky vycházejí

z obecných didaktických principů, normativů nebo zásad, aplikují je na zvláštní případy, a tak rozvíjejí vyučování jednotlivým vyučovacím předmětům. Tak se např. ve vyučování jednotlivým předmětům aplikují obecné didaktické principy, formy a metody práce. V tom se projevuje organické spojení didaktiky a zvláštních metodik, což jasně ukazuje a dokazuje, že didaktika a metodiky patří do téhož vědeckého systému — systému pedagogické vědy.

MÍSTO V SYSTÉMU PEDAGOGICKÉ VĚDY

Analýza v předchozí kapitole ukázala, že metodika jako vědecká disciplína vstupuje logikou své tematiky do systému pedagogické vědy. Zde ukážeme, jak je popsána a rozčleněna v některých našich učebnicích a příručkách.

V *Pedagogice*, kolektivní práci pedagogů Jugoslávie (Zagreb 1968), je metodika rozebírána v rámci systému pedagogických disciplín. Ve struktuře pedagogické vědy jsou metodiky jednotlivých vyučovacích předmětů a oblastí zpracovány za didaktikou.²³

V *Pedagogice*, kterou redigoval dr. P. Šimleša, vysvětluje se metodika v rámci pedagogické vědy. Zde se říká: „Metodika zkoumá téměř stejnou problematiku (jako didaktika), ale z hlediska vyučování jednotlivých předmětů a rozmanitých stupňů studia. Proto metodiku nazývají speciální didaktikou a didaktiku obecnou metodikou.“²⁴

V *Pedagogice* J. Maliče a dr. V. Mužice je metodika zpracována v té části knihy, která má název *Pedagogické disciplíny*. Zde se postupně vysvětlují dějiny pedagogiky, obecná pedagogika, pedagogická futurologie, didaktika, metodika, andragogie, speciální pedagogika a komparativní pedagogika. Autoři říkají: „Ze školní pedagogiky vyplývají a konstituují se jako zvláště důležité pedagogické disciplíny, didaktika a metodiky jednotlivých předmětů“.²⁵

Ve své *Průmyslové pedagogice* konstatuje dr. M. Petančić, že do standardního systému pedagogických věd patří obecná teorie jako úvod nebo základy pedagogiky, didaktiky a metodiky, a připojují se k nim dějiny výchovy a pedagogického myšlení. Dále říká, že metodiky se mohou považovat za zvláštní disciplíny didaktiky, že se rozvíjejí na základě zkušenosti ve vyučovací praxi, v závislosti na struktuře a logice obsahu vyučovacích předmětů a aplikací obecných didaktických principů na zvláštní podmínky.²⁶

Tone Peruško svou metodiku vyučování mateřského jazyka v podtitulu definoval jako speciální didaktiku a tím jasně řekl, kde je místo metodiky ve vědeckém systému.²⁷ I. J. Demarin nazval svou metodiku vyučování dějepisu v podtitulu speciální didaktikou.²⁸

Uvedli jsme pouze několik učebnic pedagogiky a přesvědčili jsme se, že všichni autoři zkoumají metodiku jako součást struktury pedagogické vědy, respektive jako odvětví nebo disciplínu v systému pedagogické vědy. Při zkoumání vztahu didaktiky a metodiky jako obecné a zvláštní teorie vyučování jsme konstatovali, že jde o vztah obecného a zvláštního. Z hlediska vyučování je to přesné. Ale výchovná skutečnost je širší než vyučovací. Z perspektivy výchovné práce vůbec a struktury pedagogické vědy je na úrovni obecného

obecná teorie výchovy, respektive pedagogiky, na úrovni zvláštního je didaktika a na úrovni jedinečného nebo konkrétního je metodika. Bez metodiky by pedagogika ztratila pevnou oporu v praxi, ztratila by své praktické zdůvodnění a zaměření, a tím i svůj smysl a oprávněnost.

ZÁVĚREČNÉ ÚVAHY

Na základě všeho vyloženého může vyvstat otázka: Cožpak oblast metodiky není typicky interdisciplinární oblastí? Ano, je, ale v jakém smyslu? Je třeba rozlišovat vědeckou příslušnost určité disciplíny a její místo ve vědeckém systému od praktického řešení konkrétních úkolů v životní skutečnosti. Životní situace jsou často komplikované. Je třeba k nim přistupovat z různých stanovisek a využívat přitom výsledků vícerých věd a vědeckých disciplín. Logika vědeckého systému však žádá, aby každá věda a každá jednotlivá vědecká disciplína měla v tomto systému své místo. Každá vědecká disciplína přísluší k jedné mateřské vědě a má své přesně určené místo v jejím systému. Konkrétní disciplína nemůže existovat ve vzduchoprázdném prostoru, nemůže současně náležet většímu počtu věd. Tím by se narušovala logika vědeckého systému. Konkrétní disciplína je tedy nutně větví konkrétního vědeckého kmene, přesně určené vědecké oblasti. V tomto smyslu je metodika, jak jsme ukázali, pedagogickou disciplínou.

Jinou otázkou je, že metodika při řešení praktických výchovných a vzdělávacích úkolů ve vyučování svého předmětu musí využívat i výsledků jiných věd a v první řadě těch, jejichž poznatků ve formě obsahu využívá ve vyučování. V tomto smyslu můžeme hovořit o vlivech výzkumů ve sféře těchto věd na rozvoj metodiky. Tak např. P. Šimleša, když píše o korelaci lingvistiky a metod vyučování jazykům, upozorňuje na vliv lingvistických výzkumů na rozvoj metodiky vyučování odpovídajících jazyků, na to, že „lingvistická teorie poskytuje velké možnosti pro metodické rozpracování“. Tezi o vlivu lingvistiky na metodiku jazykového vyučování ilustruje i příkladem J. A. Komenského. Komenský se v jedné osobě „stal i teoretikem jazyka, i metodikem jazykového vyučování, i realizátorem v praxi svých lingvistických a metodických koncepcí.“²⁹

Prof. P. Šimleša tedy upozornil na naléhavou potřebu spojení lingvistiky a metodiky vyučování cizím jazykům. Toto je však zcela jiná otázka, než je otázka místa metodiky ve vědeckém systému. Naléhavá potřeba spojování lingvistiky nebo jakékoli jiné vědy s metodikou vyučování příslušnému předmětu nehovoří o tom, že je tato metodika odvětvím lingvistiky (nebo nějaké jiné vědy), ale naopak svědčí o tom, že jde o pedagogickou disciplínu, takže je nutné spojovat lingvistiku nebo nějakou jinou vědu s metodikou jako pedagogickou disciplínou. Je pochopitelné, že takové spojování předpokládá interdisciplinární přístup ve výchově metodických kádrů, ale o tom jsme obšírněji psali v jedné práci, která této práci předcházela.³⁰

Na základě všech našich zdůvodnění, argumentů a úvah musíme učinit závěr, že metodika hluboce zakotvila v pedagogice, že je svým vědeckým zaměřením, předmětem svého výzkumu, svým určením a funkcí, svým charakterem

a úkoly, svým vznikem a vývojem zřetelně pedagogickou vědou, odvětvím nebo disciplínou v rozvětveném systému pedagogické vědy, která zkoumá a rozvíjí výchovně vzdělávací proces ve vyučování příslušného vyučovacího předmětu nebo širší výchovné oblasti. Jako taková se opírá o vědecké poznatky, úspěchy a výsledky četných věd, z nichž si vybírá obsahy pro realizaci svých vzdělávacích a výchovných úkolů. Nikdy však nesmí zapomenout na svou edukativní funkci, na skutečnost, že výchova a vzdělání jsou jediným předmětem jejího výzkumu a jejím základním cílem a že podle svého charakteru a vědeckého určení je její místo v systému pedagogické vědy.

Přeložila Milica Tondlová

POZNÁMKY

¹ *Pedagogická encyklopédia Slovenska*, sv. 1. Slovenská akadémia vied, Bratislava 1984, s. 570.

² Šimleša, P.: *Izabrana djela*, druga knjiga. Osijek, Pedagoški fakultet 1980, s. 219–220.

³ *Pedagogijski leksikon*. Zagreb, Minerva 1939, s. 204.

⁴ *Enciklopedijski rječnik pedagogije*. Zagreb, Matica hrvatska 1963, s. 488.

⁵ *Pedagoški rečnik*, sv. 1. Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd 1967, s. 560.

⁶ *Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, sv. 5. Zagreb 1979, s. 451.

⁷ *Opća pedagogija*. u red. S. Patakia, VII skraćeno i preradeno izdanje. Zagreb. PKZ 1963, s. 30.

⁸ *Filozofski rječnik*, drugo dopunjeno izdanje, ur. V. Filipović. Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske 1984, s. 209–210.

⁹ *Rječnik stranik riječi B. Klaića*. Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske 1982, s. 877.

¹⁰ *Pedagogický slovník*, 1. díl. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1965, s. 285.

¹¹ *Pedagogická encyklopédia Slovenska*. Bratislava, Slovenská akadémia vied 1984, s. 569.

¹² *Pedagogičeskij slovar*, tom I. Moskva, Akademija pedagogičeskich nauk 1960, s. 686.

¹³ *Pedagogičeskaja enciklopedija*, tom 2. Moskva, Izdatelstvo „Sovetskaja enciklopedija“ 1965, s. 806.

¹⁴ *The New Encyclopaedia Britannica, Macropaedia*, vol. 6. Chicago—London, William Benton 1979.

¹⁵ *Encyclopedia International*, vol. 17. Lexicon Publications, 1980.

¹⁶ *The Encyclopedia Americana*, Internacional Edition, vol. 26. New York, Americana Corporation 1976.

¹⁷ *Tamtéž*, vol. 9, s. 714.

¹⁸ *Pädagogisches Lexikon*. Stuttgart, Kreutz Verlag 1981.

¹⁹ *Das neue Lexikon der Pädagogik*. Freiburg, Herder Verlag 1971, s. 160.

²⁰ Šimleša, P.: *Izabrana djela*, prva knjiga. Osijek, Pedagoški fakultet 1980, s. 272.

²¹ Šimleša, P.: *Izabrana djela*, druga knjiga. Osijek, Pedagoški fakultet 1980, s. 202–203.

²² *Tamtéž*, s. 369.

²³ *Pedagogika*, kolektivno djelo, tom I. Zagreb, Matica hrvatska 1968, s. 88–89.

- ²⁴ *Pedagogija*, ur. P. Šimleša. Zagreb, PKZ 1971, s. 20.
- ²⁵ Malić, J. — Mužić, V.: *Pedagogija*. Zagreb, Školska knjiga 1981, s. 39.
- ²⁶ Petančić, M.: *Industrijska pedagogika*. Beograd, Radnički univerzitet „Novi Beograd“ 1968, s. 12, u bilješki.
- ²⁷ Peruško, T.: *Maternski jezik u obaveznoj školi (Specijalna didaktika)*, ur. M. Koletić. Zagreb, PKZ 1961.
- ²⁸ Demarin, J.: *Nastava povijesti u osnovnoj školi (Specijalna didaktika)*, ur. M. Koletić. Zagreb, PKZ 1961.
- ²⁹ Šimleša, P.: *Izabrana djela*, druga knjiga. Osijek, Pedagoški fakultet 1980, s. 221 i 223.
- ³⁰ Vukasović, A.: *Protiv osporavanja predmeta i digniteta pedagojske znanosti*. Zagreb, Pedagoški rad 1984, s. 7—8. s. 341—352.

LITERATURA

- Das neue Lexikon der Pädagogik*. Freiburg, Herder Verlag 1971.
- Demarin, J.: *Nastava povijesti u osnovnoj školi (Specijalna didaktika)*, ur. M. Koletić, Zagreb, PKZ 1961.
- Enciklopedijski rječnik pedagogije*. Zagreb, Matica hrvatska 1963.
- Encyclopedia International*, vol. 17. Lexicon Publications 1980.
- Filozofski rječnik, drugo dopunjeno izdanje*, ur. V. Filipović, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske 1984.
- Klaić, B.: *Rječnik stranih riječi*. Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske 1982.
- Malić, J. — Mužić, V.: *Pedagogija*. Zagreb, Školska knjiga 1981.
- Opća enciklopedija Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, sv. 5. Zagreb 1979.
- Opća pedagogija*, ur. S. Pataki, VIII skraćeno i preradeno izdanje, Zagreb, PKZ 1963.
- Pädagogisches Lexikon*. Stuttgart, Kreutz Verlag, 1961.
- Pedagogická encyklopédia Slovenska*, sv. 1. Bratislava, Slovenská akadémia vied, 1984.
- Pedagogický slovník*, 1. díl, Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1965.
- Pedagogičeskaja enciklopedija*, tom 2. Moskva, Izdatel'stvo „Sovetskaja enciklopedija“ 1965.
- Pedagogičeskij slovar'*, tom I. Moskva, Akademija pedagogičeskijh nauk 1960.
- Pedagogija, kolektivno djelo*, tom I. Zagreb, Matica hrvatska 1968.
- Pedagogija*, ur. P. Šimleša, Zagreb, PKZ 1971.
- Pedagogijski leksikon*, Zagreb, Minerva 1939.
- Pedagoški rečnik*, sv. 1, Beograd, Zavod na izdavanje udžbenika SR Srbije 1967.
- Peruško, T.: *Materinski jezik u obaveznoj školi (Specijalna didaktika)*, ur. M. Koletić, Zagreb, PKZ 1961.
- Petančić, M.: *Industrijska pedagogija*. Beograd, Radnički univerzitet „Novi Beograd“ 1968.
- Šimleša, P.: *Izabrana djela*, knjiga I—III, Osijek, Pedagoški fakultet 1980.
- The Encyclopaedia Britannica, Macropaedia*, vol. 6, Chicago—London, William Benton 1979.
- The Encyclopedia Americana, International Edition*, vol. 26. New York, Americana Corporation 1976.
- Vukasović, A.: *Intelektualni odgoj*, Zagreb, Izdavački zavod Jazu 1976.
- Vukasović, A.: *Protiv osporavanja predmeta i digniteta pedagojske znanosti*. Zagreb, Pedagoški rad. 1984, s. 7—8.